

BAŞAKLARIN SESİ

CEM BEHAR'IN *ORADA BİR MUSİKİ VAR*
UZAKTA VE BESTESİZ GÜFTELER
ADLI KİTAPLARINA BİRER İLİŞTİRİ

HARUN KORKMAZ

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2261
KÜLTÜR SERİSİ: 1184

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-878-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: [0212] 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Dr. Harun Korkmaz

Musiki Tarihçisi ve Hânende.

Lisans ve lisansüstü tahsilini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamlamıştır. 2013 yılından beri aynı üniversitenin Türkiyat Enstitüsü'nde akademisyen olarak görev yapmaktadır. Klasik Türk Musikisi'nin tarihi üzerine araştırmalar yürütmekte, kitaplar, makaleler yayınlamakta, aynı zamanda klasik ve dinî musiki eserleri icra etmekte, tarihî musiki eserlerinin icrasına yönelik kayıt ve konser projeleri üretmektedir. İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda, İsveç, Danimarka, İsviçre, Avusturya, Macaristan, Rusya, Letonya, Fas, Hindistan, Nepal, Azerbaycan, Özbekistan, İran, Endonezya, Avustralya gibi pek çok ülkede araştırmalarda bulunmuş, konserler vermiş, bilimsel toplantılara katılmıştır. Korkmaz, Klasik Türk Musikisi tarihiyle ilgili konularda, devam etmekte olan iki TÜBİTAK 1001 projesinin ve TDV İSAM bünyesinde bulunan Cüneyt Kosal Arşivi'nin tasnif ve katalog projesinin yürütücüsüdür. Aynı kurumda İslam Ansiklopedisi İlim Heyeti'nin mensubudur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

ORADA BİR MUSİKİ VAR UZAKTA!

ORASI NERESİ?	17
BASMAKALIP BİLGİLER, ACELECI HÜKÜMLER	21
VAHİM HATALAR, GARİP YORUMLAR	41

BESTESİZ GÜFTELER - ÂHENKSİZ BESTELER

BESTELER, BESTECİLER, MECMUALAR	79
KLASİK TÜRK MUSİKİNDE ŞARKI VE ŞARKI MECMUALARI	87
YAZMA MECMUALARLA İLGİLİ MESELELER	93
KLASİK TÜRK MUSİKİSİ'NİN MAHİYETİ	97
MUSİKİNİN KLASİKLİĞİ VE RAUF YEKTÂ BEY	117
ŞEVKİ BEY	132
"KADRİ BİLİNMEMİŞ [!], ESERLERİ MECMUALARA ALINMAMIŞ [!] BİR 'KLÂSİK BESTECİ': ZEKÂİ DEDE"	135
KÜRDÎLİHİCAZKÂR MAKAMI	145
KIRILAN DİĞER POTLAR	150
SONSÖZ	157
EK	159
KAYNAKÇA	173
DİZİN	181

ÖNSÖZ

*İlhamımı Cem Behar'dan aldım
Buğday başağından ad çıkardım*

2020'nin Ocak ayında Cem Behar'ın *Orada Bir Musiki Var Uzakta* isimli bir kitabının yayınlandığını bizzat kendisinden öğrendim ve hemen satın alarak heyecanla okumaya koyuldum. Ancak okumaya devam ettikçe, heyecanım yerini hayal kırıklığına bıraktı. Gayet hâkim olduğum ve hakkında çalışmalar yürüttüğüm 16. yüzyıl Klasik Türk Musikisi tarihi sahasında, zaten sınırlı olan kaynaklardan çok önemli bir kısmına hiç müracaat edilmediğini, kullanılan kaynakların âdeta 'hiç' edildiğini, literatürün âdeta bir karmaşa ve kargaşa ortamına sürüklendiğini, ibretle görüyordum. Doktora tezimi yazıp tamamlamaya çalıştığım bir dönemde yayımlanan bu kitaba bir eleştiri yazmak benim için pek mümkün değildi. Dolayısıyla kendisiyle buluşup büyük bir hüsnüniyetle kitabındaki hataları gösterdim, saygı sınırları içinde ikaz ettim ve o da hata ve noksanlarını kabul edip, çıkacak yeni baskıda düzeltereğini beyan etti (11 Ocak 2021). Ancak bu beyanına rağmen ikinci baskıyı hiçbir düzeltme yapmadan neşretti (Haziran 2021). Böylelikle hem okuyucusunu hem de yıllardır kitaplarını yayınlayan saygın yayınevini ciddiye almadığını gösterdi.

Aralık 2021'de tezimi savunduktan az bir zaman sonra, bu kitaptaki yanlışların ve hatalı bilgilerin akademik mecrada hızla yayıldığını, kitaplara, makalelere girdiğini, ciddi ortamlarda sohbet konusu hâline geldiğini görünce üzerimde büyük bir sorumluluk bulunduğunu hissettim. Bunun üzerine, kitaptaki yersiz iddialara cevap vermek, yanlışlara dikkat çekmek ve feci hataları göstermek üzere bir metin kaleme alma zarureti duydum. Günümüzde Klasik Türk Musikisi'ne dair yayımlanan -sayıları gayet az olan bir kısmını tenzih ederim- literatür cürûfâtında bulunan hataları düzeltmek için ömrümün değerli zamanlarımı harcama cömertliğini göstermekten

özellikle imtina ediyor, çok önemli ve yaygın dolaşıma giren bir husus olmadıkça eleştiri vadisinde kalem oynatmıyorum. Ancak Cem Behar'ın bu yayını, Osmanlı musiki tarihinin erken devirlerine dair literatürü yanlışlar yığımına çeviren, marjinal bir örnek olduğu için, tesbit ettiğim bu gerçeği tarihe bir not olarak düşmem gerektiğini düşündüm.

Orada Bir Musiki Var Uzakta için yazdığım eleştiriye yayınlayacağım haftalarda Sayın Behar bu sefer de Osmanlı'nın son döneminde basılan matbu güfte mecmualarının bir kısmını incelediği, *Bestesiz Güfteler* nâmında bir kitap yayınladı (Haziran 2024). Bu kitapta da literatür kıyımının had safhada olduğunu müşahade edince kalemim tekrar harekete geçmeye mecbur oldu. En nihayet işte bu kitapçık vücuda geldi.

Peki neden kitabın adı *Başakların Sesi* oldu? Yukarıda -Şeyh Galib'e nazire yoluyla- söylediğim beyitten de anlaşılacağı üzere, kitabın isim babası Cem Behar'dır! *Orada Bir Musiki Var Uzakta*'nın bir yerinde (s. 134), bir eserin makamı olarak mecmuaya yazılan "Nevâ-yı Sünbüle" ibaresini, "yaygın kullanımlı gerçek bir makam adı mı yoksa birer eser adı mı ("başakların sesi", "âşıkların sesi")" gibi makul olmaktan ziyade, okuyanı tebessüme sevk eden bir tahminle yorumlaması, kitabın adına ilham verdi. Bahse ve tenkide konu her iki kitabı okuduğum sıralarda sayfalarını içim kararmış bir hâlde 'heyhât, heyhat' diyerek çevirirken kulağıma akseden kesif hışırtılar da bu ismi seçmemin ne denli isabetli olduğunu bana an be an hatırlattı. *Başakların Sesi* aslında pek tercih etmeyeceğim keskinlikte, yer yer sertleşen bir üslûpla yazıldı. Cümlelerimi kurarken, kelimelerimi seçerken nezaketi elbette gözettim ama sözümü asla sakınmadım, kalemimi te'dib etmeyi tercih etmedim. Keşke Sayın Behar kitaplarında daha hakkaniyetli davransaydı, Zekâî Dede, Rauf Yektâ Bey gibi üstadlar hakkında daha doğru düzgün, bilimsel sınırlar içinde kalan bir dil kullansaydı, kendilerine ancak iyi bir örnek olarak rehberlik etmeye çalışacağı genç araştırmacılara 'hırs-ı pîrî'ye kapılıp da galebe çalmaya kalkmasaydı, kelimenin tam anlamıyla dedem yaşında olan bir hocamızı ben de elbette daha hürmetkâr, daha müşfik bir lisanla tenkid ederdim. Bu imkânı elimizden alan kendileri olmuştur.

Derin bir esef duygusuyla kaleme aldığım bu kitabı, Behar'ın mezkûr iki yayının yanına bir düzelti cildi olarak ilâştiriyor ve bu kitapları okuyacak ya da çalışmalarına referans alacak kişiler için mutlaka başvurulması gereken

bir kaynak olarak musiki kütüphanemize ekliyorum. Diler ve umarım ki, ferasetin cesarete, dikkatin cür'ete kurban edildiği bu gibi kitaplar, kitap satılan mahallerde değil de acı bir hatıra olarak kütüphanelerimizdeki uzak raflarda kalır ve bir daha kimse, haddi, hududu ve ilmî ciddiyeti atının terkisinden aşağı atıp literatür vadisine böyle dolu dizgin atılmaz...

Harun Korkmaz
Ayaspaşa - Aralık 2024

ORADA BİR MUSİKİ VAR UZAKTA!

ORASI NERESİ?

Klasik Türk Musikisi'nin 16. yüzyıl ile 17. yüzyılın ilk yarısındaki sergüzeşti, eldeki kaynakların yetersizliğinden dolayı yeterince aydınlatılamamıştır. Bu döneme ait yazma eser ya da arşiv belgesi gibi birincil kaynakların ise yalnızca sınırlı bir kısmı araştırmacıların dikkatine sunulabilmiştir. 16. yüzyıl Osmanlı musiki tarihine dair son yayınlardan biri, Cem Behar'ın, *Orada Bir Musiki Var Uzakta... - 16. yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı/Türk Musiki Geleneğinin Oluşumu* isimli kitabıdır. Girişteki beyanına göre yazarın amacı “On altıncı yüzyılın ikinci yarısında bazı yeni siyasî, sosyal ve ekonomik koşulların imparatorluk başkenti İstanbul'da yeni ve yerel bir ‘tarz-ı Osmânî’ musikinin oluşumuna nasıl bir zemin teşkil ettiğini anlamaya çalışmak ve bu değişen koşulların ortaya çıkardığı musiki değişimine birkaç örnek sunmaktır”.¹ Fakat Behar daha sunuşta, yaptığı incelemelerin sonuçları ile ilgili olarak “birçoğunun ya gerçekleri ortaya çıkarmak için geçici bir merhale teşkil edeceği ya da sadece destekli fakat ‘ispatsız’ birer varsayım olarak kalacağı ihtimali”ni “peşinen kabul ettiği”ni dile getirmektedir. Dahası “önerdiğimiz bazı bağlantıların gevşek, sebep-sonuç ilişkilerinin ise kısmen kuşkulu olduğunu düşünmek mümkündür” ifadeleriyle argümanlarının “gevşek” ve “kuşkulu” bir zemin üzerinde yükseldiğini açık yüreklilikle kaleme dökmektedir.²

Behar sunuş yazısında “Osmanlı İstanbul'unun bu erken döneminde müzik yaşamına dair yeni varsayımlar ortaya atılmasını sağlayabilecek miktarda güvenilir kaynakların, taze bilgi ve belgelerin bugünden sonra ortaya çıkabilmesinin de nispeten düşük bir ihti-

¹ Cem Behar, *Orada Bir Musiki Var Uzakta... | 16. yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı/Türk Musiki Geleneğinin Oluşumu*, YKY Yayınları, İstanbul, Ocak 2020, s. 7.

² Behar, a.g.e., s. 8.

BASMAKALIP BİLGİLER, ACELECI HÜKÜMLER

Dördüncü bölüm “Buluşma Yerleri, Meclisler, Kahvehaneler” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm daha ilk paragrafından itibaren, sorgulanması gereken cümleler, doğrulanmamış ve sadece bir zamandır tekrar edilegelen basmakalıp bilgiler ve aceleyle verilmiş hükümler ile doludur. Bölüm, Behar’ın sıklıkla tekrar ettiği bir tezle başlar:

İstanbul’da “tarz-ı Osmânî” musikinin oluşumunda her sınıftan, her zümreden, her etnik ve dinî cemaate mensup insanların yer almış olması, yani bu musikin Saray’a değil esas itibarıyla Şehir’e ait olduğu gerçeğini inkâr etmek mümkün değil. Saray’ın, padişahın ve yönetici sınıfın zaman zaman üstlendiği teşvik edici rolü de inkâr etmek söz konusu değildir, ama tâ on altıncı yüzyıldan beri ve her dönemde musikişinaslar arasında Saray’ın “patronaj”ından yararlanamayanlar ezici çoğunluğu teşkil etmişlerdir.¹¹

Bu tez belki bazı kısa dönemler için geçerli olabilir. Ancak “on altıncı yüzyıldan beri” durumun böyle olduğunu söylemek mümkün değildir. İsmi bildiğimiz, hayatı ya da eserleri hakkında bir nebze bilgimiz bulunan musikişinasların büyük kısmının saray çevresine mensup olduğu, ya öğretici ya icracı olarak saraydaki musiki faaliyetlerinin bir yerinde bulunduğu, bildiğimiz bir gerçektir.¹² Meselâ Osmanlı tarihinin en önde gelen bestekârlarından olan Buhûrîzâde Mustafa İtrî Çelebi (ö. 1712), padişahların, bilhassa Sultan IV. Mehmed’in (saltanatı: 1648-1688) desteğini görmüş, geçimini saray

¹¹ Behar, *a.g.e.*, s. 63.

¹² Osmanlı musiki tarihine bir tarihçi disiplini ve hassasiyetiyle yaklaşan birkaç kişiden biri olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Belleten* dergisinin 41. sayısında çıkan ve daha sonra ayrı basım olarak neşredilen makalesinde yer alan musikişinasların isimleri bu konuda bir fikir verebilir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlılar Zamanında Sarayda Musiki Hayatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977.

VAHİM HATALAR, GARİP YORUMLAR

7. ve 8. bölümde karşılaştığım vahim hataları, “çâpük-süvâr” yazılıp geçilmiş satırlardaki, bilgi, yorum ve değerlendirme yanlışlarını, açık seçik göstermek üzere maddeler hâlinde sıralayacağım. Her bir maddeyle ilgili doğru bilgileri ve gerçeklere uygun kanaatleri bildireceğim. Ayrıca bana atıf verilmesi gereken yerlerde bundan nasıl “kaçınıldığını” göstereceğim.

1- İbn. 3608 (TY 11107) no’lu mecmuanın tarihlendirmesi yapılırken “istishab kaydı”⁵³ diye bir kayıttan söz edilmektedir. Böyle bir tabir, yazma eser ıstılahları arasında yer almaz. Mecmuayı satın alan ya da elde eden kişinin sahipliğini ifade ettiği bu kayıtlara “temellük” ya da “tesâhüb” kaydı adı verilir. “İstishâb” ise “Aksine bir delil bulunmadığı sürece serbestlik ve yükümsüzlüğe yahut daha önce varlığı bilinen bir durumun devam ettiğine hükmetme yöntemi” anlamında bir fıkıh usûlü terimidir.⁵⁴

2- “Bu mecmuada [TY 822’yi kastediyor] adları zikredilen şair ve bestekârların hepsinin on altıncı yüzyıl veya daha öncesine ait oldukları gerçektir.”⁵⁵ Evet gerçektir, ama bu gerçeği ilk defa, hem de bütün şairlerin dökümünü vererek ortaya koyan benim.⁵⁶ Nerede referans? Elbette yok. Bir kere yasak savıldı ya, bir daha ne hacet!...

3- TY 822 no’lu mecmua tarihlendirilirken şu ifadeler kullanılmış: “Varak 174b’de Padişah III. Mehmed’e (salt. 1595-1603) bir

⁵³ Behar, *a.g.e.*, s. 125.

⁵⁴ Ali Bardakoğlu, “İstishâb”, *DİA*, c. XXIII, İstanbul, 2001, s. 376.

⁵⁵ Behar, *a.g.e.*, s. 127.

⁵⁶ Korkmaz, *İÜKMYK*, s. 281.

**BESTESİZ GÜFTELER -
ÂHENKSİZ BESTELER**

BESTELER, BESTECİLER, MECMUALAR

Beste, lügatte “bağlanmış, bağlı” anlamlarına gelir. Ayrıca herkesin malumu olduğu üzere musikide, herhangi bir beste türünde bestelenmiş, saz eserine ya da sözlü esere “beste” denir. Bir de “beste”nin, lügatlerde de pek geçmeyen ve bildiğimiz kadarıyla yalnızca İstanbullu müzisyen argosunda kullanılan başka bir anlamı daha vardır. Kibarca söylersek, bir kişi tam hatırlayamadığı bazı olayları anlatırken tamamen hayal ürünü olan birtakım şeyler anlatır ya da o an aklına gelen ve aslında aslı-astarı olmayan bazı şeylerden bahsederse, ona arkadaşları “Besteliyorsun” ya da o zâtın gıyabında konuşanlar “Bestelemiş, besteliyor, besteledi” gibi ifadeler kullanır. Bu yazının başlığında “âhenksiz besteler” şeklinde kullandığım “beste” kelimesinin mânâsı, işte bu sonuncusundan mülhemdir. “Bestesiz güfteler”i anlatan bir kitapta yapılan “beste”lerin aceleciliğini, âhenksizliğini ve sürekli yargı kesen cüretkâr üslûbundaki sakaleti daha hafif nasıl ifade edebilirdim?

Uzun zamandır Türk Musikisi hakkında çeşitli kitaplar kaleme alan ve artık son yıllarda, emekliliğin verdiği rahatlığın da eseri olsa gerek, senede ya da iki senede bir kitap çıkarmaya başlayan Cem Behar, Haziran 2024’te, son kitabını neşretti.¹ Behar, “*Bestesiz Güfteler | Şarkılardan “Klasik”liğe: XIX. Yüzyıl Matbu Güfte Mecmuaları (1852-1905)*” adını taşıyan kitabını, kitaplarını ithaf etme alışkanlığı pek bulunmadığı hâlde “On beş ve on altıncı yüzyıllara ait yazma güfte mecmualarını inceleyip Osmanlı/Türk musikisinin tarihine dair önemli sonuçlara ulaşan Owen Wright’a dostluk ve şükran nişanesi” ifadeleriyle Wright’a ithaf etti. Behar’ın ithafında bahsi geçen kitap, Owen Wright’ın 1992’de yayınlanan ve gerçekten de sahasında yazılmış kıymetli eserlerden olan *Words Without Songs*’dur. İsme ba-

¹ Cem Behar, *Bestesiz Güfteler | Şarkılardan “Klasik”liğe: XIX. Yüzyıl Matbu Güfte Mecmuaları (1852-1905)*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul, Haziran 2024.

KLASİK TÜRK MUSİKİNDE ŞARKI VE ŞARKI MECMUALARI

Kitapta, Hacı Arif ve Şevki Bey'lerden bahsedilirken: “Yani bu besteciler şarkıyı popülerleştirmemiş, şarkı zaten popüler bir tür hâline geldiği için sadece şarkı besteleyen besteciler türeyebilmiştir,”¹³ denmiştir. Başka bir yerde yine aynı konuya ilişkin olarak: “Popülerleşen şarkılara talep artmış, bu arada şarkıdan başka bir şey bestelemeyen besteciler ortaya çıkmıştır,”¹⁴ denmektedir. Behar’ın, bu iki bestekârimız hakkında yıllardır söylenen “şarkı formunu popülerleştirdikleri ve diğer beste türlerinin kullanımını azalttıkları” yönündeki iddiaya karşı geliştirilmiş bir fikri ifade için kurduğu ilk cümlede ve aynı fikri dile getirdiği ikinci cümlede temel bir hata vardır. Sadece şarkı besteleyen bestekârlar, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış değildir. 18. yüzyıl boyunca böyle bestekârlar vardır. Hattâ daha derinlikli tedkik edilse 17. yüzyılda da şarkı, türkî, varsağıdan başka türde eser vermeyen, hatırı sayılır sayıda besteci adına ulaşılabacaktır. 18. yüzyılın son çeyreğinde ya da 19. yüzyılın ilk yarısında yaşayan bestecilerden Kemeñçeci Tâhir Ağa, Usta Yani, Miskalî Artin, Sesigüzel Manol, Serheng İbrahim Ağa, Üsküdârî Mustafa Ağa, Humbaracı İzzet, Markar Ağa, Bozukcu Ali, Donuzoğlu Ali gibi bestecilerimizden hangisi şarkı dışında bir eser bestelemiştir? Hiçbiri! Behar’ın, Hacı Arif ve Şevki Bey’lerin şarkıyı popüler hâle getiren bestekârlar olmadığını vurgulamasında isabet var ise de onların kendi devrilerinde zaten şarkı popülerleşmiş olduğu için sadece şarkı besteleyen besteciler olarak “türeyebildiklerini” söylemesi yersiz olmuştur. Ayrıca “türedi” de ne demek? Bu nasıl bir üslûp? Bir hayvan türünden mi bahsediyoruz burada? Neyse, bu üslûp da ayrı bir bahis...

¹³ Behar, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁴ Behar, *a.g.e.*, s. 108, 109.

YAZMA MECMUALARLA İLGİLİ MESELELER

Sayın Behar, yazma güfte mecmuaları için “...Osmanlı kültür ve musiki tarihine dair bir belge niteliği de taşır” demektedir.²⁷ Bu tesbit elbette doğrudur. Ancak bu tesbiti temel alan bir doktora tezi hazırlanmıştır. 2021’nin aralık ayında savunduğum ve hemen akabinde YÖK’ün tez veritabanında kamunun istifadesine sunulmuş olan tezimin başlığı “Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları”dır. Altı yüzü aşkın yazma güfte mecmuası tedkik edilerek kaleme alınmış olan bu tezin, en azından dipnotta zikredilmesi, akademik nezaketin ötesinde bir gerekliliktir. Ama zannediyorum Behar tezimi hiç görmemiştir. Yazma güfte mecmualarıyla ilgili tesbitlerin çarpıklığını başka türlü izah etmem mümkün değil! Mesela Wright’ın kitabını anlatırken “Ortadoğu müzik geleneklerine ait 14. ve 15. yüzyıllarda kaleme alınmış birkaç güfte mecmuası örneğinin...” diye bir ifade kullanıyor.²⁸ İlk anda “neresini düzeltsek bu bilginin acaba?” diye sormadan edemiyoruz. 14. yüzyıldan elimize ulaşan herhangi bir mecmua bulunmadığını bildiğimiz ve tesbit edebildiğimiz en eski güfte mecmuası aşağı yukarı 1440’lara tarihlenebildiğimiz, Nuriosmaniye Kütüphanesi’nde 3652 no’da kayıtlı, II. Murad devrine ait bir mecmua olmasına rağmen, nasıl “14. yüzyılda kaleme alınmış” mecmualardan bahsedilebiliyor? İkinci olarak, Wright’ın, kitabında incelediği ve her birini içindeki bilgilerden hareketle yaklaşık olarak tarihlendirdiği eski dönem mecmualarının yalnızca biri, yani zikrettiğimiz 3652 no’lu mecmua 15. yüzyıla tarihlenmiştir. Diğer mecmuaları Wright, 16. yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir. Ama Behar 16. yüzyılın ikinci yarısında oluşmuş olduğunu söylediği musikin, bu tarih kesitinden daha geriye uzanan yazılı kaynaklarını yok saymaya meyilli olduğundan olsa gerek,

²⁷ Behar, *a.g.e.*, s.11.

²⁸ Behar, *a.g.e.*, s.10.

KLASİK TÜRK MUSİKİSİ'NİN MAHİYETİ

Elimizdeki İstanbul menşeli güfte mecmuası külliyyatının hacmi, geleneksel Osmanlı/Türk musikisine -neş'et ettiği ve gelişip serpildiği şehre atfen- sık sık "İstanbul musikisi" de denmiş olmasının ne kadar isabetli olduğunu on dokuzuncu yüzyıl için de teyid eder niteliktedir.³⁵

"İstanbul Musikisi" kavramı bilimsel mecrada dillendirilmemiştir. Sayın Behar, hangi sâikle böyle bir açıklama gereği duydu, bilemiyoruz. Ayrıca Klasik Türk Musikisi, daha İstanbul'un fethinden önce inkişaf etmeye başlamıştır. Anadolu sahasında yazılan edvarlar ve diğer edebî eserlerdeki musiki kısımları bize bunu açıkça göstermektedir. Osmanlı kültür hayatının belirleyici merkezi elbette İstanbul'dur. Klasik musiki de İstanbul'da "gelişip, serpilmiş"tir. Ancak İstanbul'da "neş'et" ettiğini söylemek tarihsel gerçeklerle örtüşmez. Hattâ İstanbul'daki musiki her zaman dış tesirlere açık olmuştur. Örnek verecek olursak, İran, Azerbaycan, Horasan, Hindistan gibi memleketlerden gelen musikişinasların taşıdığı birikimin 17. yüzyıl musikisinde yaşanan gelişmelerde büyük pay sahibi olduğunu biliyoruz. 19. yüzyılın ikinci yarısında dinî musikide Arapça güfteli şüğüllerin yayılması da başka bir örnektir. Hattâ Batı dünyasıyla yoğun kültürel etkileşimlerin bir sonucu olarak baş gösteren kanto ya da marş besteleme furyası da şehirdeki musikinin söz konusu dış tesirlerle beslenmeye devam ettiğinin açık bir göstergesidir. Elbette, Klasik Türk Musikisi, İstanbul merkezli bir müziktir. Ancak ona "İstanbul Musikisi" denirse, klasik musiki repertuarına yoğun katkılarda bulunan Bursa, Edirne, Diyarbakır, Selanik ve diğer önde gelen Osmanlı şehirlerini hiçe saymak olur. Diğer taraftan klasik musikide yüzyıllardan beridir var olan halk musikisi tesirle-

³⁵ Behar, *a.g.e.*, s. 38.

MUSİKİNİN KLASİKLİĞİ VE RAUF YEKTÂ BEY

Bestesiz Güfteler'in 12. bölümü, “Şarkılardan Klasikliğe” başlığını taşıyor. Ancak bu bölüm, yukarıdaki başlıktan ziyade “Rauf Yektâ'ya İftirânâme”, “Çarpıtılan Gerçekler” yahut “Klasik Musikiye Taarruz” başlıklarından birini ya da üçünü birden hakkediyor! Bu bölümde bol bol ahkam kesiliyor, kaynak verme zahmetine girilmeden başta “klasik müzik” olmak üzere pek çok kavrama eleştiri getiriliyor. Yaşadığı devre intikal eden Osmanlı musiki mirasını toparlamaya ve repertuarını hakkettiği ciddiyet çerçevesinde kayda geçirmeye çabalayan Rauf Yektâ gibi gayretkeş bir münevverin fikirleri, doğru düzgün tartışmadan topyekûn bir saldırıya uğrattılıyor. Bu saldırı, diğer bölümlerin tamamında olduğu gibi ilmî metot ve istikamet gözetilmeksizin gelişigüzel icra ediliyor. Ehemmiyetine binaen buradaki tahripkâr ifadeleri anmak ve meselelerin aslını anlatmak mecburiyetindeyim.

Rauf Yektâ Bey Kürdilihiczâkâr makamının yeni ortaya çıkmış ve “moda” olmuş bir makam olduğunu ve zaten o sıralarda piyasada sayıları çok artmış bulunan basit şarkıların beste ve semâiler kadar değerli olmadığını açıkça ifade eder. Popülerlik/seçkinlik ıskalasını kullandığımızda ise makamlar arasında dahi bir hiyerarşi bulunduğunu, mesela daha nadir olan Şevkefzâ makamının Hüseyinî ve Kürdilihiczâkâr'dan daha kıymetli olduğunu ifade eder.⁵⁸

Her aklı başında ve sanat görgüsü olan insan, bazı musiki eserlerinin bazılarından üstün olduğunu, bir kısmının diğerlerinden daha incelikli işlenmiş, sanatlı eserler olduğunu tefrik eder. Bunun tam tersinde ısrar etmek, musiki eserlerinin, beste türlerinin hepsinin aynı kıymette olduğunu söylemek, bir çakıl taşı ile bir zümrüt parçasının aynı kıymette olduğunu iddia etmekten daha gülünçtür. Bu

⁵⁸ Behar, *a.g.e.*, s. 204.

ŞEVKİ BEY

Büyük ölçüde, Şevki Bey'in yayınladığı mecmuaların -gûyâ- kaynaklığında yazılan bu bölüm, tam anlamıyla evlere şenliktir. Burada, sağlam dayanaklara istinad eden analizler aramak, boşuna didinmekten başka bir şey değildir maalesef. Ön kabuller, ezberler, aşırı yorumlar girila gitmektedir. İşte onlardan biri:

Arif Bey'in ise 1852 yılının repertuarında bir tek şarkısı bile bulunmuyor. *Mecmua-yı Şarkı* yayımlandığında Arif Bey 21 yaşındaydı. Aynı yaşta iken yayınladığı ve içinde kendisine ait 97 adet şarkının güftesi bulunan Şevki Bey'in *Nevâ-yı Şevk'i* ile karşılaştırınca Hacı Arif Bey'in müzik kariyerine talebesi Şevki Bey'den daha geç bir yaşta başlamış olduğu ya da daha ileri bir yaşta şöhrete kavuştuğu sonucuna varabiliriz.⁷⁴

Şevki Bey'in doğum tarihinden, dolayısıyla mecmuasını hangi yaşta yayımlandığından nasıl emin olabiliriz ki? Doğduğu sene olarak zikredilen 1860 tarihi hangi güvenilir kaynakta geçmektedir? Bunlardan bile emin değilken, birtakım yanlış bilgi ve yersiz karinelere istinaden Şevki Bey'in tarihsel kimliği hakkında gerçeklerle uyuşma ihtimali olmayan pek çok kanaat serdediliyor. Bunlardan en çarpıcı olanı, Bolahenk Nuri Bey'in mecmuası, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi 1873-1885 yılları arasında peyderpey neşredilmiş olduğu hâlde, yayın tarihi 1873 olarak kabul ediliyor ve 1860'da doğduğu bilgisi de peşinen satın alındığı için Şevki Bey'in 13 yaşında bestelemesi ihtimali olmayan şarkılarından bahsediliyor. Bu şarkılardan olan, "Gülzâre nazar kıldım..." diye başlayan ve Şevki Bey'in olduğuna şüphe bulunmayan Uşşak makamındaki meşhur şarkının bestekârının Şevki Bey olamayacağı, işte bu, biri tamamen yanlış, biri de ezbere tekrar edilen bir doğum yılının esas alınması suretiyle hataya

⁷⁴ Behar, *a.g.e.*, s. 92, 93.

gebe olan bilgi ve çıkarımlara istinaden söyleniyor. Bununla kalınsa iyi ama! Şevkî Bey'in, bu şarkıyı 1885 yılında yayınladığı *Sermâye-i Zevk* adlı güfte mecmuasına aldığı ve güftenin künyesinde şarkıyı kendisine kaydettiği bilgisi verildikten sonra, esasında Bolahenk Nuri Bey'in mecmuasında anonim olarak gösterildiği hâlde, Şevkî Bey'in şarkıyı "üstlendiği" yani başka birinin bestesini çalarak kendisine aitmiş gibi gösterdiği iddiasına cür'et edilebiliyor.⁷⁵ Bu nasıl bir bakıştır? Kendisinin olmayan bir şarkıyı kendine aitmiş gibi göstermek Şevkî Bey gibi yüzlerce şarkı besteleyen meşhur bir bestekâr için nasıl söz konusu olabilir? Şevkî Bey'e hükmen hırsız denmesi ve bunun tamamen hatalı çıkarımlara dayanarak insafla bağdaşır şey midir Allah aşkına? Tabii Şevki Bey'in yaşıyla ilgili ön kabule dayalı nice tesbitler V. bölümde ardı ardına saçılıyor.⁷⁶

1900'de yayımlanan Hânende mecmuasında rastladığımız güftesi Recaizâde Ekrem'e atfedilen çok meşhur Hicaz "Ülfet etsem yâr ile ağıyâre ne" şarkısı var. Aynı şekilde güftesi ilk kez 1905 yılında *Gülzâr-ı Musikî*'de karşımıza çıkan yine çok meşhur Uşşak'tan "Zeybeklerle gezer dağlar başında" şarkısının da Hafid Bey'in yaptığı derlemede bulunmaması açıklanmaya muhtaçtır. Bu iki şarkının da Şevki Bey'e ait olmamaları ihtimali yüksektir.⁷⁷

Ah Efendim! Artık yanlış, hatalı bilgiyi, eksik karineyi şöyle bir kenara bıraktım. Yahu yayınlanmış, yüzlerce ya da binlerce adet basılmış ve hem kütüphanelerde hem koleksiyonerlerin elinde bulunan meşhur bir güfte mecmuasında (*Yâdigâr-ı Şevk yahud Mahsûl-i Tabiat*) bulunan bilgiler nasıl görülmez? Nasıl olur da mecmuada bulunan güfte, "o mecmuada yok" denerek özensizce yok sayılır? "Zeybeklerle gezer" Behar'ın sözünün aksine Hafid Bey'in derlemesinde yani *Yâdigâr-ı Şevk*'in 156. sayfasında, Uşşak makamındaki şarkıların arasında ve mecmuadaki diğer bütün güftelerde olduğu gibi Şevkî Bey'e kaydedilmek suretiyle yer almaktadır.⁷⁸ "Ülfet et-

⁷⁵ Behar, *a.g.e.*, s. 120.

⁷⁶ Örneğin bkz. Behar, *a.g.e.*, s. 120,

⁷⁷ Behar, *a.g.e.*, s. 123, 124.

⁷⁸ Şevki Bey, *Yâdigâr-ı Şevk yahud Mahsûl-i Tabiat*, yay. haz. Dersaadet Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umûmî Muavini Mehmed Hafid Bey, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul, 1308 (1890/1891), 156.

sem” şarkısının bestekârı meselesi de matbu mecmualar ve elbette erken dönem nota defterleri ‘düzgün’ biçimde taranarak hallolur. Size sorarım, bu musiki bu özensizliği hak ediyor mu? Eserin bestekârını kaydetmeye bu kadar düşkün bir kültür üzerine çalışanlar, düzgünce aradığı pek çok şeyi rahatlıkla bulabilirken, aramaya bile gerek bırakmadan önümüzde duran bir bilgiyi bile ters yüz edebilmek nasıl bir marifettir?

Hafid Bey’in seçimlerinde tamamen sübjektif bir tercih ya da bilinçli ihmal unsuru da bulunduğunu unutmamak gerek. Bu şarkıları kendisi beğenmemiş olabilir. Şevki Bey’in *Sermâye-i Zevk* derlemesinde yer alan fakat Hafid Bey’in ilgilenmediği “Gam-dideleriz sâkî sun bir dolu kab olsun” Hüz zam şarkısının günümüzde dahi biliniyor ve okunuyor olması ise hem bu şarkının başka yollardan intikal ettiğine hem de piyasa müzisyenlerinin Hafid Bey’le aynı müzik zevkine sahip olmadıklarının işaretidir.⁷⁹

Değerli okuyucular, bu sefer tahmin ettiniz galiba! Evet, bu şarkı da Hafid Bey’in derlemesinde var! Hüz zam faslındaki şarkılar arasına kayıtlı bu şarkı, hem de üç kıtasıyla birlikte, 291. sayfada arz-ı endam ediyor! Güftesinin de “Seâdetlü Mehmed Beyefendi’nin” olduğu kaydediliyor.⁸⁰ Yakın dostu Şevki Bey’in eserlerinin güftelerini bir mecmuada toplayan ve bu işi eksiksiz yapmaya gayret eden vefakâr ve kadirşinas bir zât “sübjektif bir tercih ya da bilinçli ihmal”le suçlanıyor. Kaldı ki bu mecmuayı Hafid Bey kendinin dahi görmüyor, “Eser-i Şevkî Bey” diyerek mecmuanın sahibi olarak da merhum arkadaşını gösteriyor, onun külliyâtını neşrettiğini ifade ediyor. Hafid Bey’in neşrettiği bu mecmuada, söylenenin aksine bu eserin güftesi de yer aldığına göre, haksız yere serdedilen “sübjektif tercih” gibi ifadeler, sahibine dönmez mi? Hele de “ihmal” kelimesi -haydi biz yine bilinçli demeyelim- bu hâli tasvire pek yakışmaz mı?

⁷⁹ Behar, *a.g.e.*, s. 129.

⁸⁰ Şevki Bey, *a.g.m.*, s. 291.

“KADRİ BİLİNMEMİŞ [!], ESERLERİ MECMUALARA ALINMAMIŞ [!] BİR ‘KLÂSİK BESTECİ’: ZEKÂÎ DEDE”

Bu araştırmamız kapsamında asıl ilginç olan şey Zekâî Dede ile Şevki Bey arasındaki uzaklık değildir. İlginç olan, muhtemelen hiç karşılaşmamış olabilen bu iki kişinin...⁸¹

Şevki Bey’in Zekâî Dede’yle hiç tanışmadığı, “hiç karşılaşmamış olabilen” gibi Türkçe özürlü bir ifadeyle söylenmiş. Olabilir, tanışmamış olabilirler, ama aksi de en az bu kadar mümkündür. Şevki Bey gibi musiki mecnunu bir zât, yaşadığı dönemin en büyük musiki üstadlarından biri olan Zekâî Dede’yi pek âlâ ziyaret etmiş olabilir. Şevki Bey’in, hocası Hacı Arif Bey’in komşusu, hattâ bazı eserler meşk ettiği, mahalleden ağabeyi, büyüğü olan Mehmed Zekâî Efendi’yi yani bizim Zekâî Dede’yi duymamış olma ihtimali zaten muhâl-ender-muhâldir. Tanışmış, görüşmüş olması da pek muhtemeldir. Tercih ettikleri bestekârlık janrı ve repertuar anlayışı bakımından aralarında esaslı bir fark bulunduğu hepimizce malumdur. Ancak yine de aynı makam dünyasında eser veren nev-niyaz bir bes-tecinin, aynı şehirde yaşadığı, hocasının da hocası sayılan bir zâtı, en azından bir mecliste, meşkte, cenazede, merasimde görmemiş olması, hani derler ya, hayatın olağan akışına pek de uymaz. Yukarıda Rauf Yektâ’yı “her dönemde iç içe geçmiş iki kanadını farklı yerlere konumlandır”makla itham eden⁸² bir kimsenin burada Şevki Bey’le Zekâî Dede’nin arasına, yine kendi ifadesiyle “yüksek duvarlar çekmesi”, devamındaki ifadesiyle söylersek “hiçbir tarihsel gerçeğe tekabül etmiyor”.⁸³

⁸¹ Behar, *a.g.e.*, s. 132.

⁸² Behar, *a.g.e.*, s. 203.

⁸³ Behar, *a.g.e.*, s. 161.

KÜRDİLİHİCAZKÂR MAKAMI

Kürdilihicazkâr makamıyla ilgili bölümde ilginç tesbitler var. Ancak kaynaklar tanınmadığı ve kullanılan kaynaklar da yanlış değerlendirildiği için bu bölüm de ne yazık ki tatmin edici olmaktan uzaktır ve bilimsel ciddiyetin epey dışında kalmıştır. Kürdilihicazkâr gibi bünyesinde binlerce eser bulunan bir makamın oluşum ve gelişim süreçlerinin anlatıldığı bir bölümde, nota külliyatlarına, Hamparsum ya da Batı notasıyla yazılmış defterlere, hadi bilemedin matbu fasıl fasiküllerine hiç mi referans verilmez? Bu kaynaklara bakılmadan “Kürdilihicazkâr’ın Serüveni” nasıl yazılabilir? Birkaç tane güfte mecmuasına bakılarak bu iş yapılabilir mi? Diyelim ki yapılır, içinde sayı bakımından en çok Kürdilihicazkâr eser bulunan *Câmiü’l-Elhân’a* bir kez olsun nazar edilmez mi? Kitabın ilgili bölümüne dair sorduğumuz bu soruların cevapları; “Evet efendim, verilmemiş”, “Neyleyelim, yazılmış”, “Yapılmış maalesef”, “Evet, o mecmuaya bile bakılmamış”. Soruları çoğaltmak, cevap bulmaya çalışmak bizi bir kısırdöngüye sokacak. Biz bu döngüden çıkalım, Kürdilihicazkâr’ın tarihsel seyrini ayrıntılı olarak incelemeyi de başka bir çalışmaya bırakarak, bu bölümdeki çelişkileri, yanlış bilgileri ve karışıklıkları kısaca zikredelim.

Kanunî Hacı Arif Bey’in (1862-1911) bu makamda büyük formda eserler bestelemiş olması bu makamda çok sevilen şarkılar bestelemiş olan adaşı Hacı Arif Bey’e isim benzerliğinden dolayı bu ikincisinin yirminci yüzyılda makamın “mucidi” olarak gösterilmesinde etkili olmuş olabilir.¹⁰⁸

Neresinden bakarsak bakalım garip bir tahmindir bu. İsim ve unvanları benzemekle birlikte, bestekârlık sahaları, musikideki mevcudiyetlerinin mahiyeti bambaşka olan ve aralarında kuşak farkı bulu-

¹⁰⁸ Behar, a.g.e., s. 143.

KIRILAN DİĞER POTLAR

“Batı Müziğinin Etkisi” bölümünde sadece matbu mecmualardan bahsedilerek söz konusu etkinin mevcut olup olmadığıyla ilgili fikirler üretilmektedir.¹¹⁷ Bir müziğin başka bir müziği etkilediğiyle ilgili çıkarımlar yapılırken, piyasada okunan şarkıların yalnızca güftelerini içeren matbu güfte mecmualarına bakılarak nasıl sonuca varılabilir. Sayılarını binlerle ifade edebileceğimiz nota defterleri incelenmeden, en azından birkaç şarkı üzerinde inceleme yapılmadan bu nasıl mümkün olabilir? Haydi onu geçelim, sadece matbu mecmualardan yola çıkarak Batı müziğinin etkisini incelemek yerine birkaç tane de olsa yazma mecmuaya bakılsa fena mı olurdu? En azından bu konuya yer veren güncel literatür¹¹⁸ taransaydı bile birkaç anlamlı kelâm etmek mümkün olurdu.

Şunu da akıldan uzak tutmamak gerekiyor ki III. Selim, II. Mahmud ve bir ölçüde Sultan Abdülaziz’in aksine 1876–1909 yıllar arasında otuz üç yıl tahtta bulunmuş olan II. Abdülhamid’in Türk musikisine hamilik yaptığı söylenemez. İstanbul’da hanedanın ve Saray’ın musiki himayesinin yüzyıllar boyunca bir devamlılık arz etmediğini unutmamak gerek. Bilinen son büyük musiki hamisi padişah II. Mahmud’dur.¹¹⁹

Sultan Abdülhamid, Türk Musikisi’ne pek alâka duymazdı. Onun devrinde musikişinasların himayesinde nisbî bir düşüş olduğu doğrudur. Ancak yukarıda ilgili yerde ifade ettiğim gibi, Osmanlı sara-

¹¹⁷ Behar, *a.g.e.*, s. 153–159.

¹¹⁸ Örneğin, 1850 civarında tertip edilmiş yazma bir güfte mecmuasında bulunan, Arap harfleriyle yazılmış İtalyanca kanto güfteleri hakkında bkz. Harun Korkmaz, “Texts About Music: Reflections on the Relations Between the Different Communities Living in 19th Century Istanbul” *Art-Sanat Dergisi*, sayı 18, İstanbul University Press, İstanbul, 2022, s. 256, 257.

¹¹⁹ Behar, *a.g.e.*, s. 175, 176.

SONSÖZ

İki kitap için bir kitap! Çok ciddi zaman kaybı oldu! Klasik Türk Musikisi'nin tarihine dair yazılması gereken bir yığın bahis dururken böyle hacimli bir eleştiri yazmaya mecbur olmayı, hiç ama hiç arzu etmezdim. Hattâ Behar ikinci kitabı neşretmeseydi, ilk kitabına yazacağım uzunca bir eleştiri ile bu defteri kapatacaktım. Ama nafile, durmadı, literatüre dalkılıç dalmaya, en kıymetli nakdimiz olan vaktimizi çalıp götüren böyle kıyımlara kalkışmaya, 'Nasıl olsa kimse bir şey söylemiyor, alan boş, yazayım gitsin, bir an evvel kitabı yayınevine göndereyim de elimden çıksın, bir sonrakinin hesabını kurayım' anlayışıyla, ilmin ve sanatın yücelmesine değil, mahvına yol açan işlere girişmeye devam etti, ben de kucagımda bu istenmeyen durumu buluverdim. Musiki tarihi araştırmacıları ve bu bahislere merak gösteren sanatsever okuyucuların zihnini teşvişe boğan ve doğru bilgiler, entelektüel derinliği olan analizlerle değil, hata içinde yüzen sayfalar yığını ile, musiki bahislerini öğrenmeye, anlamaya çalışan dimağları karanlık bir dehlize iten bu iki kitabın, literatürümüzdeki son yakışıksız numuneler olmasını dilerim.

Bu kitabın maksadı, Sayın Behar'a bir ders vermek, ömrü boyunca usanmadan metinler inşa etmiş, kendine belli bir fikrî zemin oluşturmuş ve o zeminde kulaç atmaya devam eden bir ismi, gittiği yoldan döndürmeye kalkmak değildir. Kendilerini, sergilediği bilim dışı tutumları ve kadir-kıymet tanımayan ilkesiz tavırları ile başbaşa bırakıyorum. Ancak asıl arzum odur ki bu kitabın gösterdiği perişan hâl, sahamızda kalem oynatanlar için bir ibret vesilesi olsun. Bahusus musiki ve kültür tarihi üzerine yazıp-çizenler, kendileri bu dünyayı terk ettiklerinde de etkileri yıllarca devam edecek olan adımları atarken, ihtiyatı, temkin ve tedbiri elden bırakmasınlar. Kaynak kontrolünü düzgünce yapsınlar, üzerinde fikir ürettikleri materyali çok iyi tanınsınlar. Referansa konu literatür unsurlarını lâıyık vechile değerlendiremeyeceklerse boş yere meydanı velveleye vermesinler.

EK

ZEKÂÎ DEDE'NİN 'DİNÎ' MAHİYET TAŞIMAYAN ESERLERİ

NO	İSMİ YA DA İLK MISRAI	MAKAM	USÛL	BESTE TÜRÜ	BESTEKÂR	
1	Cûlerle kûh-sârda çağlardı kûh-ken	Rast	Zencîr	Beste	Zekâî Dede	
2	Pâdişâhım oldu dünyâ gussadan gamdan berî	Rast	Curcuna	Şarkı	Zekâî Dede	
3	Meclis-i meyde bu şeb bil âşikan	Sazkâr	Devr-i Hindî	Şarkı	Zekâî Dede	
4	Ey hükümdâr-ı muzaffer pâdişâh-ı kâmrân	Nihâvend	Ağır Aksak	Şarkı (Medhiye)	Zekâî Dede	
5	Dil şevk-i lebet müdâm dâred	Sûznâk	Hafif	Kâr	Zekâî Dede	
6	Serde hevâ-yı kâkül dilde hayâl-i cânân	Sûznâk	Lenk Fahte	Beste	Zekâî Dede	
7	Gözüme kûlhan olur sahn-ı gülîstân sensiz	Sûznâk	Zencîr	Beste	Zekâî Dede	
8	Kamer devr eyledikçe âsmânı	Sûznâk	Ağır Aksak Semâî	Şarkı (Medhiye)	Zekâî Dede	
9	Biyâ sâki an mey ki hâl-âvered	Sûznâk	Yürük Semâî	Yürük Semâî	Zekâî Dede	
10	Neyledi gör bana ol mâh-ı mehî	Sûznâk	Yürük Semâî	Şarkı	Zekâî Dede	
11	Ey şehenşâh-i cihân adl ile etmiş lem-yezel	Sûznâk	Ağır Aksak	Şarkı	Zekâî Dede	
12	Şâhen-şeh-i âl-îtibâr	Sûznâk	Yürük Semâî	Şarkı	Zekâî Dede	
13	Ben neler çekmekdeyim bilsen dil-i âvâreden	Mâhûr	Şarkı Devr-i Revânı	Şarkı	Zekâî Dede	
14	Bir kerre iltifâtın ile hurrem olmadık	Hicazkâr	Darb-ı Fetih	Beste	Zekâî Dede	
15	Bûs-i lâl-i dilberi her dem ki efkâr eyledim	Hicazkâr	Çenber	Beste	Zekâî Dede	

GÜFTE SAHİBİ	CÂMÎÜ'L-ELHÂN	HANENDE	NOTLAR
	11	35	
	12	36	
	54	58	
	81	90	
Hâfız-ı Şirâzî	118	114	
	119	115	
	120		
	122	117	
Hâfız-ı Şirâzî	124	116	
Vâsıf	124	132	
	125	117	<i>Hânende'de bestekârı Rif'at Bey, Câmîü'l-Elhân'da Zekâî Dede olarak kayıtlıdır.</i>
	124	131	<i>Hânende'de bestekârı Zekâî Dede, Câmîü'l-Elhân'da Rif'at Bey olarak kayıtlıdır.</i>
		165	
Nâbi	222	182	
	222	182	

DİZİN

14. yüzyıl · 93, 94
15. yüzyıl · 19, 27, 30, 31, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 69, 74, 82, 85, 91, 93, 94, 101, 107, 110
16. yüzyıl · 11, 17, 18, 26, 27, 35, 36, 38, 39, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 61, 64, 66, 69, 73, 74, 75, 76, 82, 91, 93, 98, 101, 107, 174
17. yüzyıl · 17, 26, 27, 35, 45, 48, 53, 56, 69, 82, 87, 88, 91, 97, 100, 101, 109, 110, 112, 123, 124
18. yüzyıl · 26, 27, 32, 53, 55, 59, 69, 83, 85, 87, 89, 109, 120, 123, 130
19. yüzyıl · 23, 24, 26, 30, 61, 83, 87, 88, 90, 91, 97, 110, 129, 130, 155
20. yüzyıl · 19, 23, 24, 30, 60, 110, 111, 112, 114, 115, 142, 149, 155
21. yüzyıl · 75, 112, 124, 149, 152
- A**
- Abdî · 38
- Abdî Çelebi · 39, 49
- Abdülaziz bin Abdülkadir · 108
- Abdûlbâki Ârif Efendi · 24
- Abdülhalîm Ağa · 147
- Abdûlmü'min Safiyyüddîn · 45
- Abdürrahim Künhî Dede/Künhî Abdürrahim Dede · 102
- Acem (makam) · 40, 65, 144, 164
- Acem Aşîrân · 147, 152, 170
- Acem Aşîrân Âyîn-i Şerîfî · 103
- Acem Aşîrân Beste · 143
- Acem Büselik · 152, 171
- Acem Kürdî · 144, 166, 168
- Acem/İranlı · 51, 52, 56, 63
- Acemler · 27, 82
- Adlî · 38
- Adûlkadir-i Merâgî (Bkz. Hâce Abdûlkadir) · 18, 19, 31, 51, 52, 53, 55, 61, 62, 63, 64, 107, 108, 177
- ağır semâî · 25, 82, 96, 139, 151, 152, 162, 164, 166, 168, 170
- Ağır Sengin Semâî · 151, 152, 168, 170
- Âhenî Çelebi · 24
- Âhî · 38
- Ahmed (bestekâr) · 49
- Ahmed Avni Bey (Konuk) · 84, 136, 152
- Ahmed Bahadır Han · 107
- Ahmed Hüsâmeddin Dede · 102

- Ahmedî • 38
 Aksak • 64, 151, 170
 Aksak Semâî • 64, 140, 151, 160, 162, 164, 166, 168, 170
 Ali • 38, 39
 Ali Sitâî • 45
 Ali Şir Nevâî • 66
 Ali Ufkî • 26, 27, 68, 69, 111, 112, 123, 124, 125, 155
 Alishah bin Hacı Büke • 51, 54
 Amel (usûl/beste türü) • 45
 Anadolu • 52, 57, 73, 74, 97
 Anadolu ağızları • 75
 Anadolu beylikleri • 94
 Anadolu yakası • 75
 Antâbî Mehmed Bey • 24, 102
 Arap • 74, 98, 150
 Arazbâr • 62
 Âşık Çelebi • 38
 Aşîrân • 37
 Atâ • 38
 Atatürk (Gazi Mustafa Kemâl) • 23, 108
 Atâyî • 38
Atrabü'l-Âsâr • 24, 26, 100, 101, 121, 126
 âyîn-i şerîf • 102, 155
 Azerbaycan • 97, 98
- B**
 Babur Şâh • 57
 Bâkî • 38, 40, 114
 Bali • 30
 Basîrî • 38
 başakların sesi • 12, 48
 Batı Asya • 126
 Batı Avrupa • 29, 106, 120
 Behârî • 38
 Behâüddin Bey (müezzinbaşı) • 151
 Beyâtî Araban • 152
Beyâtî Beste • 144
 Bezmî • 38
 Bolahenk Nuri Bey (Mehmed Nuri) • 83, 85, 115, 132, 133, 153
Bolahenk Nuri Bey Mecmuası • 83, 85, 132, 133, 153
 Bozukcu Ali • 87
 British Library • 124
 Bursa • 75, 97
 Bûselik • 46, 47, 59, 64, 65, 69, 70
 Büzürg • 59
- C**
 Ca'fer • 38
Câmîü'l-Elhân • 84, 85, 136, 152, 161, 163, 165
 Canfezâ • 147
 Celâlî • 38
 Cengî Harbî (Hücum Marşı) • 111
 Cîvânî • 38
 Cûyî • 38
 Ç
 Çaldıran • 27
 Çankaya • 23
 Çârgâh • 38
 Çârşeb Mustafa Ağa • 24
 Çemenzâde Mehmed Efendi • 102
 Çin • 74, 106
 Çöğürcü Mustafa Ağa • 22
 Çömlekçizade Receb Çelebi • 88

D

- Dâ'î • 38
 Dârüşşafaka • 139
 Dede Efendi (Hammâmîzâde İsmail Dede) • 7, 61, 82, 102, 103, 104, 113, 144, 151, 152, 163
 Dellâlzade İsmail Efendi • 96
 Derûnî • 49
 Derûnî-i Dîger • 49
 Dervîş • 38, 39
 Dervîş Abdülkerîm • 102
 Dervîş Ali • 45
 Dervîş Beg • 38
 Dervîş Mahmud • 108
 Dervîş Mahmud (Abdülkadirzâde) • 62, 63, 64
 Dervîş Ömer • 24, 88
 Devr-i Revân • 62, 89, 164, 166, 168
 Dırağman Zâkiri • 103
 Dimitri Cantemir (Kantemiroğlu) • 27, 125
 divânî (yazı) • 37, 38, 40
 Diyarbekir • 97
 Donuzoğlu Ali • 87
 durak • 138, 139
 dübeyt • 31, 32
 Dügâh • 38, 47, 57, 65, 66
 Dügâh Âyîn-i Şerîfi • 65
 Dügâh-Hüseynî • 38
 Dügâh-ı Cedîd Âyîn-i Şerîfi • 102
 Düyek • 46, 50, 51, 52, 53, 54, 89

E

- Ebûbekir Ağa • 22, 24, 88, 104, 109
 Edirne • 62, 75, 97, 114
 Efrasiyaboğlu Ali Paşa • 102
 Enderûnî Kel Ali Bey • 23

- Enderûn-i Hümayûn • 22
 Enderunlu Mîhrî Ağa • 103
 Endonezya • 106
 Enfi Hasan Ağa • 24, 88, 109
 Evc (makam) • 53, 54, 56
 Evc Bûselik • 151
 Evc-i Irak • 47
 Evfer • 27, 45, 89
 Evliya Çelebi • 31, 32, 33
Evliya Çelebi Seyahatnâmesi • 32, 33
 Evterpi • 96
 Eyyûbî Mehmed Bey • 103

F

- Fahreddîn-i Irâkî • 66
 Fakîrî • 38
 fasıl • 23, 48, 53, 65, 67, 88, 95, 121, 122, 125, 126, 136, 138, 139, 140, 143, 145
 Fedâyî • 38
 Fehmî • 38
 Ferahnâk • 170
Ferahnâk Beste • 144
 Fevrî • 38
 Fıtnat Hanım • 156
 Firâkî • 38
 Fuzûlî • 108, 109
 fûrûdaşt (beste türü) • 101
 Fütûhî • 38

G

- Gagaku • 30, 120
 Galatalı Osman Çelebi • 64, 102
 Gamelan • 30, 120
 Gammî • 38
 gazel • 32, 37, 38, 55, 66, 73, 76,

101, 158
 Gedâyî • 39, 40
 Gelibolulu Mustafa Âlî • 66
 Gerdâniye • 144, 165
ghazal • 120
 Gubârî • 38
 Gulâm Şâdî • 53, 55, 57
 Gûyende Karaca Surnâyî • 39
 güfte mecmuası, güfte mecmuaları •
 34, 35, 42, 43, 54, 70, 81, 84, 89,
 90, 91, 93, 95, 97, 136, 153, 155

H

Habib Dedeazâde Abdullah Ağa •
 109, 153
 Hâce • 45
 Hâce Abdullah • 38, 39, 46
 Hâce Abdülali • 53
 Hâce Abdülkadir • 50
 Hacı Ali-Nedîm-i Sultan Murad • 45
 Hacı Arif Bey • 87, 89, 132, 135,
 145, 146, 151
 Hacı Sadullah Ağa • 110, 152
Hadîs-i Erba'în Tercüme-i Manzûmesi
 • 38
 Hâfız • 39
 Hâfız Ahmed • 39
 Hâfız Ahmed Efendi (Zekâîzâde,
 Irsoy) • 113, 115
 Hâfız Kumral Mehmed Efendi •
 102
 Hâfız Mehmed • 27
 Hâfız Post • 24, 33, 34, 35, 44, 45,
 46, 57, 65, 88
Hâfız Post Mecmuası • 33, 35, 44,
 46, 56, 65
 Hâfız Şeydâ • 60

Hâfız Yaşar Okur • 23
 Hâfız-ı Edvâr • 46
 Halepli Şeyh Ali Dede • 149
 Halil Edhem Arda • 34
 Halil İnalçık • 18, 94
 Halilî • 38
 Halil-i Bağdâdî • 39
 Hamîdî • 38
Hânende (mecmua) • 84, 85, 133,
 136, 140, 141, 152, 161, 165
 Hânendebaşî Şeyh Mehmed • 45
 Harîmî • 38
 Hasan Cân Çelebi • 27
 Haseki Sultan Vakfı • 110
 Haşim Bey • 23, 82, 83, 96
Haşim Bey Mecmuası • 81, 82, 83
 Hatâyî • 38
 Hatipzâde • 60, 115
 Hayâlî • 38
 Hâyâlî Beg • 66, 67
 Haydar Cân • 27
 Hayretî • 38
 Hazînedâr Ahmed Ağa • 24
 Helâkî • 38
 Herakleitos • 129
 Herat • 51, 52, 56, 57, 62
 Hızır bin Abdullah • 54
 Hicaz (makam) • 59, 114
Hicaz Âyîn-i Şerîfî • 114
 Hicazkâr • 144, 146
Hicazkâr Yürük Semâî • 144
 Hindistan • 74, 97, 106
 Hisâlî • 38
*Hisar Ağır Semâî (Dil-i pür-ıztıra-
 bım)* • 96
 Hisar Büselik • 144, 152

Hopçuzâde Şakir Efendi • 103
 Horasan (Khorasan) • 52, 57, 74, 97
 Hoşelhân • 39
 Humbaracı İzzet • 87
 Hüseyin Fahreddin Dede • 103
 Hüseyin Sadettin Arel • 149
 Hüseyinî • 38
 Hüseyinî (makam) • 27, 38, 59, 117, 118, 119, 144
 Hüseyinî Aşîrân • 144, 147, 152, 170
 Hüz zam • 134
Hüz zam Kâr-ı Nâtik • 60
 Hvârî • 38

I

Irak (makam) • 37, 38, 40, 71
 İsfahan (makam) 45, 59
 İsfahan (şehir) • 27, 49, 52,
 İtrî (Buhûrîzâde Mustafa İtrî)
 • 21, 22, 24, 25, 34, 57, 88, 96, 129, 154, 165
 İydî • 38

İ

İbrahim-i Gülşenî • 32
 ilâhî • 43, 95, 103, 104, 112, 116, 123, 126, 138, 139, 149, 151
 İlhanîler • 25
 İmâm-ı Sultânî İbrahim Efendi • 24, 102
 İmâmzâde • 38, 46
 İran/İranî • 20, 25, 27, 30, 31, 58, 62, 63, 69, 74, 97
 İshak • 38
 İshak Dede • 38

İsmail Hakkı Uzunçarşılı • 18, 21, 94, 100
 İstanbul • 17, 19, 27, 91, 97, 113, 114, 121, 123, 136, 140, 150
 İstanbul Musikisi • 97, 98
 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi • 153

J

Japonya • 106
 Java • 30

K

Kadırga Limanı • 25
 kahvehaneler • 21, 28, 91
Kalendernâme • 46, 69
 kanto • 92, 97, 150
 Kanunî Hacı Arif Bey • 145
 kâr (beste türü) • 25, 28, 45, 46, 48, 55, 56, 59, 60, 68, 69, 74, 80, 83, 88, 89, 100, 101, 102, 103, 104, 111, 120, 121, 123, 125, 126, 136, 139, 142, 143, 154, 155, 160
 Kara İsmail Ağa • 24, 96, 109
 Karagöz • 126
 Karakaş • 38, 49
 Karcıgar • 144, 149, 162
Kâr-ı Muhteşem • 101
 Kâsım • 38
 Kâtibî • 38
 kavl (beste türü) • 101
Kavl-i Uşşâk • 59, 61
 Kemânî Ahmed • 22
 Kemanî Hızır Ağa • 110
 Kemençeci Tâhir Ağa • 87
 Keşmir • 74, 98

- Kıbtî • 38
 Kıptî Ali • 103
 Kiler Koğuşu • 22, 109
 Kilitzanidis • 61
Kitab-ı Mukaddes • 124
 Klasik Batı Müziği • 104, 122, 131
 Klasik Hint Müziği (North Indian Classical Music, Hindustani) • 29, 30
 Klasik Türk Musikisi • 7, 11, 17, 22, 26, 29, 80, 82, 86, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 120, 128, 129, 130, 131, 143, 155, 157
 Koca Osman • 24, 51, 88
 köçekçe • 80, 92, 102, 121
 Kûçek • 59, 164, 165
 Kurbî • 38
 Kutbünnâyî Osman Dede • 103
 Küçük İmam Mehmed Efendi • 24
 Küçük İmâm Mehmed Efendi • 102
 Küçük Mehmed Ağa • 104, 110, 147, 152
 Küçük Müezzîn Mehmed Çelebi • 24
 Kürdîlihicazkâr • 80, 117, 118, 119, 145, 146, 147, 148, 149
- L**
 La'î • 38
 Lâdikî Mehmed Çelebi • 54
 Lâmi • 38
 Latîfî • 38
 Lâyikî • 38
 Lehistan • 111
 Lenk Semâî (bkz. Aksak Semâî) • 64
- Leyla Hanım (Leyla Saz) • 155, 156, 171
 lügaz • 38
- M**
 Mahmûd • 38
 Mahmud Efendi (Tersâne Rûz-nâmçecisi) • 64
 Mahmudzâde • 62, 63, 64
 Mahur • 38, 160
Mâhur Kâr • 101
Makasidü'l-Elhân • 108
 Maktûl Avnî • 38
 Manisa • 75
 Markar Ağa • 87
 Mâtemî • 38
 Me'âlî • 38
 Mecdî Mehmed Efendi • 24
Mecmûa-i Sâz ü Söz • 26, 27, 111, 155
Mecmûa-i Şarkı • 81, 90
Mecmua-yı Şarkı • 132
 Mehmed Celâleddin Dede • 102
 Mehmed Hafîd Bey • 133, 134
 Mehmed Paşa Camii • 25
 Mehter • 109, 112
 Memî Şah • 42
 Merâmî • 38
 Mevlevî âyîn-i şerîfi • 65, 66
 Mısır • 32
Mi'râciye • 103
 Mîhrî • 38
 Millî Kütüphane • 48
 Mîrim • 39
 Mîrzâ Gazanfer • 53
 Miskalî Artin • 87
 Monla İbrahim Bağdâdî • 45

Mu‘înî • 38
Muallâ Gavs-i Sübhânî • 155
 Muallim Feyzi • 155
 Muallim İsmail Hakkı Bey • 23
 Muhâlif-i Irak • 45
 Muhayyer Kürdî • 144, 168
 Muhibbî • 38
 Muhyî • 38
Mukaddimetü'l-Usûl • 51
 murabba • 27, 32, 37, 38, 39, 45, 46,
 48, 49, 50, 73, 76, 89, 101, 103,
 104, 111, 112, 120, 124, 125,
 126, 142, 146, 151, 155
 Murâdî • 38
 Murat Bardakçı • 34
 Musika-yı Hümâyûn • 151
 Muslî Şâh • 42
 Müezzîn Mustafa Ağa • 24, 109
 Müjgan Cumbur • 48
 Münir Nurettin Selçuk • 23
 Müsâhib Abdullah Ağa • 153
 Müsteâr • 143, 168
Müsteâr Kâr • 143
Müstear Yürük Semâî • 96
 Müstehel • 45

N

Na‘îmî • 38
 Nâbî Yusuf Efendi • 24
 nakış (beste türü) • 27, 28, 38, 39,
 45, 46, 48, 53, 56, 57, 66, 67, 68,
 69, 74, 83, 89, 99, 101, 103, 104,
 111, 112, 120, 123, 125, 126,
 136, 139, 142, 143, 155, 162,
 164, 166, 170
 Nâmî • 38
 Nasûhî • 38

Nâyî Osman Dede • 113, 114
 Nazîfî • 38
 Necâtî • 38
 Nefîrî Behram • 27
Nekâvetü'l-Edvâr • 62
 nesih • 39, 40
 Nevâ • 37, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 59,
 144, 164
Nevâ Kâr • 61
 Nevâ Kürdî • 144, 149, 166
 Nevâ Nevâ • 70
 Nevâ-yı Sünbûle • 48
Nevâ-yı Şevk • 132
 Nevâ-yı Uşşak • 48
 nevbet (beste türü) • 101
 Nevrûz-i Acem • 39, 47
 Nîm Devr • 45
 Nişâbürek • 38, 39, 65
 Nişânî • 38
 Nişâvurek • 38, 46
Niyaz İlâhîsi • 111
 Nizâmî • 38
 Nuriosmaniye Kütüphanesi • 54,
 93

O

Ortadoğu • 93
 Owen Wright • 33, 35, 74, 79, 80

Ö

Özbekistan • 98

P

Pençgâh • 37, 55, 56
 peşrev • 27, 102, 111, 112, 146
 Pîrî Şâh • 42

R*Râhatülervâh Âyîn-i Şerîf* • 102

Rahmî • 38

Rast • 47

Rast Kâr-ı Nâtık • 60, 61, 115

Rast-Pençgâh • 39, 40

Rauf Yektâ Bey • 7, 12, 80, 95, 104,
105, 115, 117, 118, 120, 121,
122, 123, 125, 126, 127, 135,
142, 147, 175

Râyî • 38

Recâî • 38

Recaizâde Mahmud Ekrem • 133

Refik Fersan • 23

Reis Mahmud Efendi • 152

Revânî • 38

Riyaset-i Cumhur Fasıl Heyeti •
23

Ruhî • 38

Ruşen Ferid Kam • 111

rübâî • 32, 38, 76

S

Sabâ • 65, 162

Sabâ Bûselik • 152

Sabâ Kâr-ı Nâtık • 60, 143

Sadeddin Nüzhet Ergun • 34

Safevîler • 25

Safiye Ayla • 23

Sakîl • 45

Saray-ı Enderun • 124

Savâbî • 38

savt (beste türü) • 38, 39, 49, 53, 57,
74, 101

saz semâîsi • 102, 111

Seferli Koşuşu • 109

Segâh • 38, 39

Segâh Beste • 113*Segâh Kâr* • 61*Segâh Yürük Semâî (Tûtî-i mûcize-gû-
yem)* • 96

Selanik • 97

Selânîkî Ahmed Efendi • 102

Selçuklular • 25

Selîkî • 38

Selim Nüzhet Gerçek • 126

Sengin Semâî • 64, 162, 151, 152
164, 166, 170

Serheng Abdullah Ağa • 153

Serheng İbrahim Ağa • 87

Sermâye-i Zevk • 133

Sermed Efendi • 103

Servet-i Fünûn • 137

Sesigüzel Manol • 87

Seydî Şâh • 42

Sidarb • 45

Sinân Çelebi • 39

Sipâhî • 38

Sipâhî Ahmed • 39

Sipihr • 144, 164

Sofyan • 89

Suhte Hızır • 39

Sultan Hüseyin (Celayir Sultanı)
• 107Sultan I. Selim (Yavuz Sultan Se-
lim) • 27, 75Sultan I. Süleyman (Kanunî Sul-
tan Süleyman) • 99, 108

Sultan II. Abdülaziz • 150, 151

Sultan II. Abdülhamid • 150, 151

Sultan II. Bayezid • 75, 94, 108

Sultan II. Mahmud • 102, 150, 151, 153

Sultan II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) • 75, 94, 108, 109
 Sultan II. Murad • 44, 51, 62, 93, 94, 99, 108
 Sultan II. Selim • 100
 Sultan III. Mehmed • 41, 42
 Sultan III. Murad • 100
 Sultan III. Selim • 89, 102, 118, 150
 Sultan IV. Mehmed (Vahideddin) • 108
 Sultan IV. Murad • 31, 32, 33, 109
 Sultan Üveys (Celayir Sultanı) • 107
 Sultânî Yegâh • 147
 Sûz ü Gûdâz • 155
 Sûzidil • 148
 Sûznâk • 138, 139, 144, 160
 Sûznâk Âyîn-i Şerîfî • 102
 Sühreverdi • 45
 Süleyman Fâik Efendi • 153
 Süleymaniye Camii • 121, 129

Ş

Şah İsmail • 27
 Şah Murad • 27
 Şâhkulî • 27
 Şakir Ağa (Sermüezzîn) • 23, 144
 Şâmî • 38
 Şehîdî • 38
 Şehlevendim Abdullah Ağa • 153, 154
 Şem'î • 38
 Şems-i Rûmî • 45
 Şeştârî Murad Ağa • 24
 Şevkefzâ • 117, 118, 119
 Şevki Bey • 80, 84, 87, 88, 89, 90, 132, 133, 134, 135

Şeyh Bekrî • 32
 Şeyh Safâ-yı Semerkandî • 53
 Şeyhülislâm Es'ad Efendi • 24, 26, 101, 126, 127
 Şeyhzâde Ahmed Efendi • 102
 Şikârîzâde Ahmed Efendi • 103
 şugul (beste türü) • 97, 138, 139, 155

T

ta'lik (yazı) • 61
 Tâbî Mehmed Çelebi (Trabzonlu) • 70, 71
 Tacikistan • 98
 taksîm • 32
 Tâlib • 38
 Tâlib-i Burûsevî • 158
 Tanbûrî Ali Efendi • 147, 148
 Tanbûrî Cemil Bey • 102, 146
 Tanbûrî Çelebiko Yahudi • 22
 Tanbûrî Koca Angeli • 22
 Tanbûrî Mustafa Çavuş • 90
 Taşçızâde Receb Çelebi • 24
 Taşlıcalı Yahya Beg • 76
 Tebriz • 27, 52
 terâne (beste türü) • 101
 tercî-i bend • 38
 tesbih (beste türü) • 26, 69, 112
 tevhid (beste türü) • 26, 69
 tevşîh (beste türü) • 139
 thumri • 120
 Timurlular • 25, 74
 Topkapı Sarayı • 33, 34, 62
 Tosunzâde Abdullah Çelebi • 24
 Turmuş Ağa • 24
 Tûlbend Ağası İbrahim • 110

Türkî Darb/Terk-i Darb • 53, 54, 55

türkü • 22, 88, 102, 111, 112, 123, 125, 126

U

Ubeydî • 49

Uluvvî • 38

Usta Yani • 87, 103

Uşşak • 65, 68, 132, 133, 139, 162

Uygur • 98

Uzzâl • 37, 40

Ü

Üsküdârî Mustafa Ağa • 87

V

varsâğı • 38, 87, 88, 102, 112, 120, 123, 155

Vehbî Osman Çelebi • 24

Verdî Ahmed Çelebi • 102

W

Walter Feldman • 35

Words Without Songs • 35

Y

Yahyâ • 38

Yahyâ Çelebi • 24, 102

Yegâh Âyîn-i Şerîfî • 102

Yenikapı Mevlevîhânesi • 22, 114

Yıldız Sarayı Kütüphanesi • 153

Yusuf bin Nizameddin Kırşehirî • 54

Yürük Semâî (usûl ve beste türü) • 144, 160, 162, 164, 166, 168, 170

Z

Zaharya • 103, 104, 106, 113

Zatî • 38

Zâtî Bey (Arca) • 151

Zekâî Dede • 7, 12, 60, 103, 113, 115, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 149, 152, 160, 161, 162, 164, 166, 168, 170, 176, 177

Zengûle • 45

Zıllî • 38

Zihnî • 38

zikir ilâhîsi • 139